

משנת הראי

ת ש ר י

עלון חודשי להנחלת משנתו ומורשתו של מרן הראי"ה קוק זצ"ל ■ גיליון מס' 132 ■ תשרי תשע"א

על משנת הראי"ה מאת הראי"ה קוק זצ"ל

"ראייה היא האנושיות שתתאחד בקלה למשפחה אחת, וחדלו אז כל התגרות וכל המדות הרעות היוצאות מחלוקי עמים וגבולותיהם. אבל העולם צריך להעידו התמציתי, שהאנושיות משתכללת על ידו בעשר הצביונים המיוחדים של כל אמה. וזה החסרון תשלים כנסת-ישראל, שתכונתה היא כמין אוצר-רוחות גדול הכולל בקרבו כל פשרון וכל נטית רוח עליונה. ובמלואה הגמור של כנסת-ישראל יהיה שמור בעולם, ביחוד על-ידי קשורה עם כל העולם בלו, כל הטוב שיוצא מפלגת עממים, ושוב לא ימצא צרך בהתפלגות הממשית, והיו כל העמים הפלליים חטיבה אחת, ועל גביהם בתור אוצר קדוש, ממלכת פהנים וגוי קדוש, סגלה מכל העמים, באשר דבר ד"

אורות ישראל, פרק ה, יא

האנושיות – כמשפחה קדושה ומאוחדת

בגימטריא 'הטבע', והוא ההתגלות האלוקית אשר במערכות הטבעיות. לעומתו, שם 'הוי"ה' מציין לא את המימד הטבעי אלא את המימד הניסי, את התוכן המעלה את העולם אל מה שמעבר לו. "עלה אלוקים" – באמצעות תרועת השופר אנו מעלים את העולם ממימד הטבע למימד הנס, ממידת הדין למידת הרחמים. התגלות שם ד' בראש השנה מעוררת את ההתרגשות, את רוממות הרוח. זאת מפני שאידיאל החיים הולך ומופיע, וזה מה שמביא לזמר; ולא לסתם זמר אלא "זמרו למלכנו זמרו" – בראש השנה אנו לוקחים את מערכות הטבע ("אלוקים") ומרוממים אותן להתגלות המלך, למשטר, לסדר ולהרמוניה ("מלכנו"). 'זמר' פירושו מנגינה, שיר ללא מילים, אותו רגש עמוק ופנימי המתעורר בצורה "שאינה יכולה להתלבש בביטויים, כי אם בתנועות קוליות" (עולת ראייה). ויותר מכך: על הזמר להתעלות עד אשר יגיע לידי הכרה מבוררת שתוסיף חיים מתוך דעה ושלוות נפש. לאמור: "זמרו – משכיל" כדי למנוע צד של אימת הדין העלולה לשתק את האדם, זמרו במגמה השכלית, ("המושכלת") במגמה האידיאלית. הדרך אל השלימות הזו אינה קלה, מהירה ופשוטה, שכן ישנו עושר מסויים דווקא בפילוג שבין העמים. אך מרן הרב זצ"ל קובע כי אין צורך בהתפלגות הממשית, אשר אכן עושרה יישמר, ובמלואה הגמור של כנסת-ישראל יהיה שמור בעולם, ביחוד על-ידי קשורה עם כל העולם בלו, כל הטוב שיוצא מפלגת עממים, ושוב לא ימצא צרך בהתפלגות הממשית, אך כאשר תופיע המלכות האלוקית על הגויים, ונגיע להתיישבות הקדושה בתוך מערכות העולם הזה, כי אז "יהיו כל העמים הפלליים חטיבה אחת, ועל גביהם בתור אוצר קדוש, ממלכת פהנים וגוי קדוש, סגלה מכל העמים, באשר דבר ד" (אורות, שם) האצילים שבין העמים – הם "המגינים על הארציות" מפני חומרת הדין ונוראותו, ומכאן ואילך הכל עולה, עולה ועולה עד אין קץ.

מזמור מ"ז בתהלים הוא מזמור החיים של ראש השנה, בו תמצית עניינו של ראש השנה. לפיכך הוא נאמר שבע פעמים לפני שמיעת קול השופר, שהיא המצווה המרכזית והייחודית של ראש השנה. עיון במזמור ילמדנו כי בו ההשראה לרוח דבריו הנשגבים של מרן הרב זצ"ל. החל מן הפתיחה בסימן המוסיקלי "למנצח", כביטוי לניצחון של בני קרח, ולכל אורכו, שורה עליו רוחם של "בני קורח" אשר "לא מתו מאחר והרהרו תשובה בליבם" (במדבר רבה, יח). עלייתם של בני קרח מן השאול, מרמזת על ניצחון התשובה על המוות. מרן הרב זצ"ל קובע כי "ראייה היא האנושיות שתתאחד בקלה למשפחה אחת, וחדלו אז כל התגרות וכל המדות הרעות היוצאות מחלוקי עמים וגבולותיהם. אבל (מאידך) העולם צריך להעידו התמציתי, שהאנושיות משתכללת על ידו בעשר הצביונים המיוחדים של כל אמה"

דהיינו: המציאות כולה עומדת בראש השנה אל מול נשמתה וסופקת כפיים. עומדת היא וחרדה גדולה ממלאת אותה אל מול התגלות המלכות האלוקית בקרבה, אל מול הנשמה הפנימית ההולכת ומעצבת אותה – אימת ויראת יום הדין! אך יחד עם התרועה הגדולה והשמחה העצומה, יש גם מקום לתהייה עמוקה: כיצד להיות מוכנים אל תוכן החיים האדיר הזה ההולך ומופיע? ואז הנה מגיעה ומופיעה התשובה...

"וזה החסרון תשלים כנסת-ישראל, שתכונתה היא כמין אוצר-רוחות גדול הכולל בקרבו כל פשרון וכל נטית רוח עליונה" (שם) לשאלה מהי התקווה של העולם והאנושות? יבוא המענה כי כאשר עם ישראל יהיה "עליון על כל גויי הארץ", שכן בעת בה האומה הישראלית תיתן את התוכן והערך לכל התרבויות כולן – כי אז יבוא העולם כולו לתיקונו. בעת בה ישוב עם ישראל לנחלתו תופיע המדרגה של "גאון יעקב אשר" – האלוקים – "אהב". "גאון יעקב" היא תודעת "אשר בחר בנו מכל העמים", זו היא אהבת ה' אותנו. שוב מבוטא הדבר בסימן המוסיקלי "סלה" כציון ל"נצח", שכן "סלה" אותיות 'סל' – ה', האות ה' היא אות רוחנית ביותר, וה"סל" הוא הכלי. רוצה לומר, התאמה של המציאות החיצונית לתוכן הנצחי המצוי בה.

עם ישראל בבחירתו ובגדלותו הוא הכלי להתגלות האלוקית אשר מטרתה עידון ושכלול האנושיות. שם 'אלהים' הוא

הרב חגי לונדין, ר"מ בישיבת ההסדר חיפה ת"ו

לעילוי נשמת
ראובן בן אליעזר פלח ז"ל י"ח בתמוז תשט"ז

ממעמקים

א. ממעמקי העולם

"ממעמקים באה התשובה. מעומק גדול זה שאין הנפש היחידית, האישית, לגביה חטיבה בפני עצמה, אלא המשך מהגדולה ההוויתית הכללית... התשובה באה משאיפת המציאות כולה להיות יותר טובה ומזוככת, יותר חסינה ומעולה ממה שהיא... התשובה היא תמיד שרויה בלב, אפילו בעת החטא עצמו התשובה גנוזה היא בנשמה והיא שולחת את קויה". (אורות התשובה פרק 1) התבוננות לא מעמיקה על המציאות מגלה מיד כי המציאות שואפת להיות טובה יותר. השיח האישי והציבורי עוסק הרבה בעיוותים ובחטאים האנושיים כלפי הטבע, האדם והחברה ומחפש דרכים לקדם ולשפר. לא רק בכל מדינה ומדינה ועם ועם, אלא גם בשיח העולמי בין מדינות, הרצון הזה נדון ומבורר. אמנם, פעמים רבות האצבע מופנית כלפי אחרים. הם אשמים בעיוותים ועל כן עליהם לתקן ולשוב בתשובה ולא אני או אנחנו, פעמים מנצלים בצנינות שאיפה זו, אבל הדיון על העיוותים קיים וקיים. זה נראה לנו כל כך טבעי ופשוט שאדם שחצה באור אדום מרגיש צורך להתנצל, או שבפינה נסתרת בלבו הוא מרגיש רע עם מעשה זה. כל כך ברור לנו שמדינה שעושה מעשים בלתי מוסריים תידרש להסברים, גם אם בכדי לצאת ידי חובה ותו לא. אבל מדוע? מהיכן המחשבה שיכול להיות טוב יותר?

אולי כך הוא העולם וכך הם החיים? מדוע רגשי האשמה אצל אנשים רבים? ומדוע כל כך לגיטימי להעיר ולהוכיח אנשים ומדינות על מעשים שהם עושים? ממעמקים, אומר הרב, מעומק ההווה הכללית. הקב"ה ברא את העולם שיתקדם, שישבו אל מקורו. "תשובה קדמה לעולם" כי תשובה היא הכוח המניע את העולם. היחידים והציבורים השונים מושפעים מגלי התשובה המגיעים ממעמקי נשמת העולם. מהן השלכות מהבנה זו? שלש השלכות: קלותה של התשובה, התביעה לתשובה, חיפוש התשובה במעמקים.

ב. קלותה של התשובה

"כי קרוב אליך הדבר מאד". התשובה היא הדרך הקרובה ביותר לאדם. הבורא קבע כי האידיאה של העולם היא התשובה, וזרם החיים הפנימי הרי הוא כולו מכוון אליה. לא יוכל האדם לטעון כי אינו יכול לשוב ולתקן כי אין הוא יכול ל"שחות נגד הזרם". כל המציאות זורמת לתיקון והתקדמות. כל המציאות נבנית בכדי להגיע אל הזמן בו יהיה ה' אחד ושמו אחד. "נשמתנו, הלא טהורה היא, חלק אלוה ממעל, רבת חיים היא במקורה העליון" והיא מכה בנו גלים מעת לעת ומסייעת לנו להתעורר. אם כן, אם רק ירצה האדם, אם רק יפתח פתח כחודו של מחט, הוא יסחף בזרם התשובה הנמצא במעמקים כל הזמן.

ג. התביעה לתשובה

מכאן גם התביעה הגדולה על כל אדם לתקן ולשוב. אין האדם יכול להטיל את המלאכה על הכלל. התשובה הכרחית לכל יחיד ויחיד מההווה. ר' אלעזר בן דורדיא, כשנודע לו מפי האשה על אי אפשרותו לשוב בתשובה, פנה אל ההרים והגבעות, אל השמים ואל הארץ, אל הירח והכוכבים וביקש שהם יבקשו עליו רחמים, עד שבא לידי הכרה כי אין הדבר תלוי אלא בו. התביעה מכל אדם להיות שותף לרצון פנימי זה, הקיים בהווה הכללית ובכל יחיד ויחיד. הצפייה מכל אדם להיות שליח של הקדוש ברוך הוא בחפץ שלו בתיקון העולם.

ד. חיפוש התשובה במעמקים

"הרצון הבא מכוחה של התשובה הוא הרצון העמוק של עומק החיים. לא הרצון השטחי שהוא תופס רק את הצדדים הרפים והחיצוניים של החיים". (אורות התשובה פ' ט)
יש רצון ויש רצון. יש רצון חיצוני, מעשי המנהל את החיים באופן גלוי ומושפע מדברים גלויים וחיצוניים, ויש רצון פנימי השייך לעומק החיים. התשובה הקשורה לצד החיצוני של החיים, לעולם העשייה, הוא חשוב אבל הוא לא עיקרי. תשובה באמת שייכת לעומק החיים, לרצון הפנימי המחבר את כל אישיותו של השב לעולם

רצון לכפרה אף הוא כפרה

מדברי קודשו של הגאון הרב אברהם אלקנה שפירא זצ"ל. במלאת שלוש שנים לפטירתו.

הר"ן במסכת ראש השנה (ג, א מדפי הרי"ף) שואל: מדוע אדם נידון בר"ה יותר מבשאר ימים? בשלמא למ"ד שבתשרי נברא העולם, אפשר לומר שלכן נקבע ר"ה כיום הדין. אבל למ"ד שבניסן נברא העולם, יש לשאול: מה הטעם שא' בתשרי נקבע כיום הדין? עונה על כך הר"ן "ונ"ל, שרצה המקום לזכות את ישראל בדינם, ורצה לדון את ישראל בזמן שהוקבע לכפרה ולסליחה, שלפי שנתרצה הקב"ה ביום נקבע יום סליחה לדורות. לפיכך גזר השם שיהא אדם נידון בר"ה, שצדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים, ובנינוניים הרי גזר דין שלהם אינו נחתם אלא עד יוה"כ, שהוא יום סליחה וכפרה, הרי נתנה להם תורה זמן כדי שבו יפשטו מעשיהם וישבו אל השם. ואפשר עוד, שמר"ה ועד יוה"כ התחיל השם להתרצות למשה, וביוה"כ נתרצה לו לגמרי. ולפיכך רצה הקב"ה לדון את בריותיו בזמן שנקבע לכפרה וסליחה.

מדברי הר"ן שכתב שבראש השנה הקב"ה התחיל להתרצות לישראל, מתבאר שראש השנה עצמו הוא, כביכול, הכנה מצד הקב"ה ליום הכיפורים. ועניינו שביום זה התחיל הקב"ה להתרצות. אף שעדיין לא התרצה, אבל כיוון שכבר התחיל להתרצות, התחלת הריצוי אף היא ריצוי. מדברי הכתוב בפרקי דרבי אליעזר ומדברי הר"ן רואים שיש עניין של רצון.

גם כשהמעשה עדיין רחוק – אבל רצון בעצמו הוא מדרגה גדולה. וכמו שרצון לתשובה הוא כבר בעצמו דבר גדול, כך גם ההתחלה של התרצות ד' היא גם כן ריצוי וקבלה. רצון הוא כוח בפני עצמו, בפרט בראש השנה. הגמרא אומרת (ר"ה ג, ב) שבראש השנה נפקדו האמהות, אמנם היתה זו רק פקידה, ולא לידה. ישועות גדולות נוספות התחילו בר"ה: עבדות מצרים הפסיקה בראש השנה, יוסף יצא מבית האסורים בראש השנה. כל אלו היו אמנם רק התחלה של ישועות, אבל כוחו של ר"ה, שבו נוצר האדם הראשון, הוא כוח של יצירה. ותחילת היצירה היא עצמה שלב ביצירה, והרצון הוא פתיחה של כל הדברים האלו. הרצון אינו מהווה רק חלק מתהליך שנגמר במעשה, אלא הוא עצמו מתחיל את כל ענייני התשובה והישועה. למדנו שכל עניין ומהלך של סליחה, מתחיל קודם כל ברצון לסלוח. הרצון עצמו הוא חלק של תשובה, לכן מברכים: "הרוצה בתשובה". לא מדובר על התשובה עצמה, אלא על הרצון לתשובה. גם מי שחוזר בתשובה איננו יכול בלי תיקון הרצון. העניין של התשובה מתחיל ברצון: הן הרצון של מי שרוצה לחזור בתשובה, והן רצונו של הקב"ה, כי לא תיתכן תשובה ללא רצון ד', מפני ש"אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו" (קידושין ל, ב). על זה ישנה הבטחה "הרוצה בתשובה" – שהקב"ה רוצה בתשובה, ומסייע לאדם לשוב עוד לפני שהאדם גומר את תהליך התשובה. (מתוך "מורשה" עמ' מ, מא)

אישים ואירועים

בחי מרן הראי"ה זצ"ל

תשרי תרע"ד 1913 מכתבו של מרן הרב למפקח ד"ר אנגל שכהן אז כמנהל בית ספר תחכמוני.

ביה, עה"ק יפו ת"ו, ר"ה תשרי תרע"ד

כי ידידי הרה"ח מר ד"ר ענג'ל נ"י, שלוי.

אתכבד להודיע את כבודו את דעתי אודות מהלך בית ספרנו לזמן הבעל"ט, באיזה פרטים נחוצים:

א. בכלל הנני מתנגד לספרי הלימוד החדשים, הקורעים מילדינו את המקורי החי לעולמים, של ספרי תנ"ך. ועכ"פ אדרוש שלא יכנס שום ספר לימוד לביה"ס, להמסר לתלמידים ולהשתמש בתור ספר שמושי למורים בלמדם עם התלמידים, בלא הסכמתי.

ב. על דרישת כבודו להנהיג את השפה הגרמנית בתור שפה של רשות, בתכנית הלימודים מהמחלקה הרביעית והלאה, הנני מסכים.

ג. הנני מחזיק טובה לכבודו ע"ד התחזקות מצב התפילה בציבור עם התלמידים. ישר חילו. ואבקש בזה מכבודו להתאמץ להכניס כמה דאפשר מעניני התפילה והפיוטים, ושירי קודש הקדמונים, בתכנית הלימודים. (אגרות ראי"ה את"ס)

ברגשי כבוד
וברכה נאמנה,
הק' אברהם יצחק הי"ק

א' תשרי תרצ"ד 1933 ברכת מרן הרב לעורכי עיתון "ההד" על התרחבות העיתון.

ההד"ר

מערכה נכבדה וחביבה.

שמח לבבי ב"ההד" בראשית יצירתו, מפני שמצאתי אותו מפנה את פניו אל הדרך הישרה, אל אותו הכיוון שאנחנו מבטאים אותו בשאיפת הנוסח שבתפילה: כרצונו, וכרצון יראיו וכרצון כל עמו בית ישראל". כשאלה שלש השאיפות הקדושות מתחברות ומאוחדות יחד הננו רשאים לקווח להשפעה מבורכת. ו"ההד" במהלכיו נתן שמחה בלבי מפני כיוונו זה, וכעת בהתרחבו והתגדלו חזרה תקותי, שתרבה טובתו ודרכו הישרה תהיה יותר מפותחת ומשוכללת. ומבוקשנו האצילי להביא ההכרה של כל הנשגב ושל כל הקדוש בחבה יתירה לכל שדרותינו ולהתאימם עם שאיפת בנין ארצנו ותחית ישראל ושיבת שבותו עליה יהיה מבוטא בתבואת ספרותו ההולכת ומאירה ביתר עז בעז"ה. ברוכים תהיו המדברים טוב ויועצי שלום על עם ד' ונחלת קדשו.

בברכת מוקירכם ומחזק ידיכם בקודש

אברהם יצחק הכהן קוק

מתוך כרוזי הראי"ה, ליקט וערך יוחנן מ' ישמח ז"ל

מלא לשאיפה של תיקון. "מכל משמר נצור לבך, כי ממנו תוצאות חיים" (משלי ד) הלב הפנימי הוא מרכז החיים. שם נמצאת התשובה וקרבת אלקים. כך כותב הרמח"ל: והנה, באמת זהו המבחן שבו נבחנים ונבדלים עובדי ה' במדרגתם, כי מי שיוודע לטהר לבו יותר, הוא המתקרב יותר והאהוב יותר אצלו יתברך... הוא מה שמזהיר דוד את שלמה בנו: כי כל לבבות דורש ה' וכל יצר מחשבות מבין. וכן אמרו: רחמנא לבא בעי, כי אין די לאדון ברוך הוא במעשים לבדם שיהיו מעשי המצוה, אלא העיקר לפניו שהלב יהיה טהור לכיון בה לעבודה אמיתית... ומקרא כתוב בפירוש: "תנה בני לבך לי". (מסילת ישרים פרק טז) פעמים רבות שעומק זה מתגלה לאחר ירידה למעמקי הצרות והחטאים. דוד המלך אומר: "ממעמקים קראתך ה'". פעמים שדווקא הירידה לשפלות מבררת כי כל כך עמוק הרצון לקרבת אלקים, כל כך קשור הוא אלינו שגם במעמקי הריחוק לכאורה, מתגלית עומק הקרבה. בעולם המשדר חיצוניות ומטריאליזם, אנו מאמינים בני מאמינים, בניו של בורא עולם נדרשים לשוב למעמקים. למעמקי נפשנו הלאומית והאישית. לשוב אל לבנו פנימה שהוא מקום השכינה והוא המתקן את הכל.

הרב זאב קרוב
ראש הישיבה התיכונית קרני שומרון ת"ו

לְמָה זֶה אֶעֱרָ אֶת נַשְׁמָתִי...
אִם הִיא מְרַגֶּשֶׁת אֶת עַצְמָהּ בַּת-חַדְוָיו,
לְמָה זֶה אֲשִׁים עַל רַגְלֶיהָ
בְּכָלִים שֶׁל אֶסְרִי עָנִי.
תְּשׁוּט בְּמִרְחָבִים, תִּצְיֵר,
תִּתְרוֹמֵם כְּפִי מִדַּת שְׂאִיפְתָּהּ,
תִּמְעַלָּה מִעֲלָה מְעֻלָּה.

וְאִם הִנְנִי מְרַגֵּשׁ
כִּי עֲוֹנוֹתַי
הֵם הֵם אֲשֶׁר יֶאֱסְרֶנּוּ בְּעַבְתֵּימִי,
מִיָּד אֶבְיֵא לָהּ אֶת עֹז הַתְּשׁוּבָה,
הַתְּשׁוּבָה הָעֲלִיּוֹנָה,
הַתְּשׁוּבָה שֶׁהִיא קְרוֹבָה
בְּפִי וּבְלִבִּי לְעִשׂוֹתָהּ.
וְהַרְהוּר הַתְּשׁוּבָה בְּרוּ-מִחֻשְׁבָּתוֹ
מִיָּד יֵאִיר אֶת כָּל מַחְשַׁבְּתִּי,
וְיִתֵּן לָהּ גְבוּרַת יִשְׁעֵי.

"חדריו" עמ' נא/ב

אברהם מנחם אוסישקין

רוסיה, א' אלול תרכ"ג 1863 – ירושלים, יב' תשרי תש"ב 1941

מרובה כי יודע אתה את התשובה אשר ישיבו, כי את מלחמת החופש הם נלחמים...³⁰ מרן הרב סבר כי טענת החופש אינה רלוונטית במקרה זה, ועל אוסישקין למצות את השפעתו בתנועה הציונית כדי לבלום את התופעות המצוינות.

כעבור כמה חודשים שב הרב ופנה אל אוסישקין והתריע הרב בפניו על ביזוי ערכי היהדות בירושלים. הביקורת מוקדה במחנה החלוצים שנתמך ע"י הממסד הציוני, שכאמור אוסישקין נמנה עם צמרתו. מרן הרב כתב אז בין היתר: 'נלאיתי כבר נשא את כל העלבון והחוצפה נגד כל קודש ועקירת הדת בצורה גסה ההולכת ומתגברת, חילול שבת ומאכלות טריפות זהו בגלוי...המטבח הקבוע בירושלים מאחדות-העבודה עובד בשבת כבחול, בהפקרות גסה ומפטם כשש מאות מבקריו בכל הטריפות, נבילה, טריפה, חלב ודם, ובשר וחלב...וזהו מוסד עומד באמצע עיר הקודש. והקולר תולים על ועד הצירים ועל כבודו שהוא אדיש בזה יותר מידי... (ההדגשה שלי י"א) ידיעני נא אם יוכל לעזור לנו בתיקון הפרצות הללו... [המפכים את חלום תחייתנו לפלצות וזוועה, ואם לא יוכל לעזור גם כן ידיעני נא, אנכי לא אוכל עוד לשתוק...כבר עברו כל הגבולות של הסבלנות... אולי יהיה טוב בעיני כבודו לבקרני בביתי וניקח בזה איזה עצה הדדית...'⁴⁰

מהמשך ההתדיינות בין הרב קוק לאוסישקין בנושא זה בסוף שנות העשרים ובראשית שנות השלושים אנו למדים כי אוסישקין שכהן אז כיו"ר הקרן הקיימת, אכן היה מעוניין בשמירת ערכי היהדות על אדמות הלאום, אלא שבעניין זה הוא לא כפה את מרותו. אוסישקין, שנודע בתקיפותו, העדיף לחולל שינוי בעמדת אנשי תנועת הפועלים באמצעים חינוכיים ובהשפעה על מנהיגי מחנה השמאל.⁵

הפער בין אוסישקין לרב בא לידי ביטוי גם בזיקתם לאוניברסיטה העברית בירושלים, שנחשבה כאחת מגולות הכותרת של המפעל הציוני בתקופת המנדט. אוסישקין נמנה עם הפעילים המרכזיים שהובילו להקמתה, ובדומה למרבית המנהיגים הציונים הוא ראה בה את הביטוי העמוק למימד הרוחני של החזון הציוני, ונכס בעל ערך מדיני. על פי צוואתו הוא נקבר במערת ניקנור שבמתחם האוניברסיטה בהר-הצופים.

בתודעת חלק מן ההנהגה הציונית היה הר-הצופים אלטרנטיבה להר-המוריה. האוניברסיטה העתידה הייתה להיות מקור ההשראה למימוש חדשני של האידיאל הנבואי: 'כי מציון תצא תורה...'. על הסיכויים והסיכונים הפוטנציאליים הגלומים באוניברסיטה העברית עמד הרב בנאומו בטקס חנוכת האוניברסיטה. בישיבה שייסד בירושלים ראה בין היתר את אחד הגורמים העשויים לאזן השפעה שלילית אפשרית של האוניברסיטה.

תהליך שיבת-ציון בדורנו הוא רווי מתחים פנימיים עזים, ואלה נחשפו גם במערכת היחסים שבין הרב ואוסישקין. למרות זאת הייתה הערכה הדדית רבה בין שני האישים, שלאורך שנים שתפו פעולה והעלו כל אחד בתחומו תרומה מכרעת להתממשות החזון הציוני.

ד"ר יוסי אבנרי
מכללת אשקלון

אברהם מנחם (מנדל) אוסישקין (1863 - 1941) נולד בעיירה דוברובנה ברוסיה-הלבנה. אביו היה חסיד חב"ד ואמו הייתה ממשפחת הנצי"ב מוולוז'ין. עם הופעת ניצני אגודות 'חיבת-ציון' הצטרף למעגל העסקנים הלאומיים. נמנה עם ראשי תנועת 'חובבי-ציון' ומשלב מסויים עמד בראשה. היה ממייסדי התנועה הציונית ומבכירי מנהיגיה. אוסישקין דגל ב'ציונות המעשית', שלל בתכלית את 'תוכנית אוגנדה' והיה מן הלוחמים למען השפה העברית.

בביקורו בא"י בשנת 1903 ניסה להקים ארגון-על לכלל יהודי א"י. יוזמה זאת שלבסוף נכשלה, התרחשה בזיכרון-יעקב, וכונתה ה'כנסת הגדולה של יהודי א"י'. בצמוד לאותה התרחשות נוסדה בזיכרון-יעקב 'הסתדרות המורים'. בשנת 1919 עלה לא"י ונטל חלק מרכזי בשיקומו, בביסוסו ובהתארגנותו הממסדית של היישוב היהודי לאחר מלחמת העולם הראשונה. הוא העניק יחס מועדף לירושלים ואתריה הייחודיים, ושיקד על טיפוחה, העצמתה וחיזוק יישובה היהודי של העיר.¹

במשך שנים ארוכות עד לפטירתו כיהן אוסישקין כיו"ר קק"ל, והעלה תרומה מכרעת לגאולת קרקעות בא"י. בויכוח שפרץ בשנת 1937 ביישוב ובתנועה הציונית בדבר חלוקתה של ארץ-ישראל המערבית, נמנה אוסישקין עם המתנגדים התקיפים לחלוקת הארץ.

בעשרות שנות עשייתו הנמרצת בזירה הציונית, הטביע אוסישקין את חותמו הייחודי בשורה ארוכה של מפעלים לאומיים, וזכה להוקרה בקרב כל שדרות הציבור הציוני.

על רקע מעמדו ותחומי פעילותו של אוסישקין, נוצרו נקודות מפגש וחיכוך בינו לבין מרן הרב, ועל מקצת מאלה אעמוד בדברים הבאים. דרכם של הרב ואוסישקין הצטלבו בצומת בה חצו זה את זה נתיב בנין-הארץ החומרי ונתיב בנין-הארץ הרוחני-דתי. מסכת היחסים שבין שני האישים סמלה במידה רבה את האמביוולנטיות הבסיסית של הרב ביחס לתנועה הציונית ומנהיגיה. יחסי קרבה וריחוק, אהדה והסתייגות, התלהבות ואכזבה.

מרן הרב היה סבור שמנהיגים בשיעור קומה של אוסישקין מסוגלים וחיבים לבלום את הצביון החילוני העוטה את המפעל הציוני, בעיקר בגילוייו הפומביים. אי יציאתם של מנהיגים כאוסישקין למאבק בנושא זה התפרש בעיני מרן הרב כשוויון-נפש מצידם כלפי מסורת ישראל. לפיכך, חרף ההערכה של הרב קוק לאוסישקין ולפועלו, הוא לא נמנע מהטחת ביקורת נוקבת באוסישקין ובממסד הלאומי אותו ייצג. מהמחאות ששיגר הרב לאוסישקין עולה נימה של התמרמרות ואכזבה אישית של הרב מאוזלת-ידו או מאדישותו של אוסישקין.

באגרות ששלח לאוסישקין בשנת תר"פ התלונן מרן הרב על חילולי שבת הנעשים על ידי פקידים של הממסד הציוני העובדים ב-'ועד הצירים', מוסד שנשא אז באחריות לפעילות הציונית בא"י ואוסישקין עמד בראשו.² בנוסף לכך התריע על חילול שבת המוני שנעשה בירושלים על ידי 'הצופים והצופיות ותלמידי הגימנסיה היפואית מוריהם ומנהליהם' בהמשך כתב הרב לאוסישקין "יאשתני אמנם מאיזה תקווה של השפעה מצידך נגד המכבי אשר קבע ביום השבת את תרגיליו וטיוליו המקושרים בחילול קודש

1. כך י, המפנה ביחסם של אוסישקין וחובבי ציון לפיתוח ירושלים, לבסח ח' (עורכת), ירושלים בתודעה ובעשייה הציונית, ירושלים תשמ"ט, עמ' 107-136.
2. קוק א"י הכהן הרב, אגרות הראיה ד', ירושלים תשמ"מ, עמ' מה.
3. שם, עמ' מו-מו.
4. שם, עמ' פא-פב.
5. זעירא מ, קרויעים אנו, זיקתה של ההתיישבות העובדת בשנות העשרים אל התרבות היהודית, ירושלים תשס"ב, עמ' 171; 198.

עלון חודשי בהוצאת "בית הרב"
רח הרב קוק 9 ת.ד. 6275, ירושלים 91062
טל: 02-6232560, פקס: 02-6242908
betharav@zahav.net.il www.moreshet.co.il/beit-harav

מגד ירחים

ניתן לקרוא את העלון "מגד ירחים" גם באתר: www.yeshiva.org.il
עיצוב גרפי: ש. יוסטמן עריכה: שושנה רייך

